

Sygn. akt I PK 2/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 marca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Myszka (sprawozdawca)

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z powództwa Stowarzyszenia „[...]” z siedzibą w P. działającego
na rzecz J. K.

przeciwko M. Spółki Akcyjnej w O.

o ryczałty za noclegi,

w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania zakończonego

prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w O. IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych z 14 września 2015 r., sygn. akt IV Pa [...],

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 28 marca 2019 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w O.

z dnia 28 sierpnia 2017 r., sygn. akt IV Pa [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania i orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w O. IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 28 sierpnia 2017 r. po uwzględnieniu skargi o wznowienie postępowania pozwanej M. Spółki Akcyjnej w O. zmienił w całości zaskarżony wyrok tego Sądu z dnia 14 września 2015 r. oraz poprzedzający go wyrok Sądu Rejonowego w O. z dnia 10 kwietnia 2015 r. w ten sposób, że oddalił powództwo Stowarzyszenia „[...]” z siedzibą w P. działającego na rzecz J. K. oraz zasądził od tego Stowarzyszenia na rzecz strony pozwanej kwotę 41.791,78 zł tytułem zwrotu wyegzekwowanego świadczenia z ustawowymi odsetkami od 14 marca 2017 r. do dnia zapłaty, oddalając „żądanie pozwanego o odsetki w pozostałym zakresie”, zniósł wzajemnie koszty procesu pomiędzy stronami za pierwszą i drugą instancję oraz zasądził na rzecz pozwanego od powodowego Stowarzyszenia kwotę 3.890 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania wywołanych skargą o wznowienie postępowania.

W sprawie tej ustalono, że powód J. K. był w latach 2011 r. – 2014 r. zatrudniony w M. S.A. z siedzibą w O. na stanowisku kierowcy w transporcie międzynarodowym. W okresie objętym sporem podczas podróży służbowych noclegi odbywał w kabinie samochodu marki D., fabrycznie wyposażonej w łóżko o wymiarach 200x70/60 cm z materacem o grubości 12 cm. Wykonywał też przewozy innym pojazdem marki I., który nie był wyposażony w fabryczne miejsce do spania i wtedy w razie konieczności korzystał z noclegów hotelowych. Powód domagał się zasądzenia od pozwanego kwoty 12.736,63 zł tytułem ryczałtów za noclegi w okresie od 5 września 2011 r. do 31 grudnia 2012 r. oraz kwoty 21.784,90 zł tytułem ryczałtów za noclegi w okresie od 1 stycznia 2013 r. do 24 maja 2014 r. Sąd Rejonowy w O. IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 10 kwietnia 2015 r. uwzględnił powództwo w całości, a Sąd Okręgowy w O. IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 14 września 2015 r. oddalił apelację pozwanego. W stosunku do pozwanego zostało wszczęte postępowanie egzekucyjne, w którym komornik sądowy przy Sądzie Rejonowym w O. wyegzekwował na rzecz J. K. kwotę 46.510,36 zł, w tym kwotę 34.521,53 zł tytułem należności głównej oraz kwotę 7.028,13 zł tytułem odsetek liczonych do 22 października 2015 r. Na pozostałą wyegzekwowaną kwotę

składała się kwota 600 zł tytułem kosztów zastępstwa egzekucyjnego, kwota 6.322,45 zł tytułem opłaty egzekucyjnej oraz kwota 1.454,16 zł tytułem podatku VAT.

W dniu 16 lutego 2017 r. pozwany wniósł skargę o wznowienie postępowania w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem Sądu drugiej instancji na podstawie art. 401¹ k.p.c. i wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, opublikowanego w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 grudnia 2016 r. W uzasadnieniu zakwestionował podstawę prawną wyroków Sądu pierwszej instancji z 10 kwietnia 2015 r. oraz Sądu drugiej instancji z 14 września 2015 r., które orzekały na podstawie art. 21a ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców, art. 77⁵ § 2 - 3 i 5 k.p., § 9 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju oraz § 16 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi, których niezgodność z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie, w jakim były zastosowane do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym stwierdził Trybunał Konstytucyjny w powołanym wyżej wyroku.

W ocenie Sądu Okręgowego, skarga o wznowienie postępowania zasługiwała na uwzględnienie, ponieważ wątpliwości odnośnie do zgodności z Konstytucją RP przepisów art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju oraz § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej zostały wyjaśnione w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 listopada 2016 r., K 11/15, który podstawy prawne zasądzonych roszczeń powoda, w zakresie w jakim miały

one zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, uznał za niezgodne z art. 2 Konstytucji RP.

Sąd Okręgowy uznał za trafne stanowisko, zgodnie z którym zasadności roszczeń powoda w zakresie ryczałtów za noclegi w tej podróży nie można oceniać w oderwaniu od przepisów rozporządzenia (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego oraz zmieniające rozporządzenia Rady (EWG) nr 3821/85 i (WE) 2135/98, jak również uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 3820/85 (Dz.U.UE.L.2006.102.1; dalej jako rozporządzenie nr 561/2006). Skoro europejski prawodawca dopuścił możliwość wykorzystania dziennego i skróconego tygodniowego odpoczynku w pojeździe, to znaczy, że odpoczynek w kabinie z fabrycznie wprowadzonymi udogodnieniami w zakresie odpowiedniego miejsca do spania zapewnia pełnowartościowy nocleg w odpowiednich warunkach socjalnych. Także Trybunał Konstytucyjny w wydanym wyroku ocenił, że zapewnienie kierowcy odpowiedniego miejsca do spania w kabinie samochodu zwalnia pracodawców z obowiązku ponoszenia finansowych kosztów takich noclegów. Oznacza to, że art. 14 ust. 1 ustawy o czasie pracy kierowców dopuszcza wykorzystanie dobowego odpoczynku w pojeździe znajdującym się na postoju, jeżeli samochód jest wyposażony w odpowiednie miejsce do spania. w konsekwencji żądania zapłaty ryczałtów za noclegi podczas podróży w transporcie międzynarodowym nie są uzasadnione, dlatego zaskarżone przez pozwanego wyroki należało zmienić przez oddalenie powództwa. W konsekwencji należało orzec o obowiązku zwrotu pozwanemu przez stronę powodową wyegzekwowanej kwoty 41.791,78 zł oraz o kosztach procesu.

W skardze kasacyjnej powodowa organizacja pozarządowa zarzuciła naruszenie prawa materialnego: 1/ § 9 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju z dnia 19 grudnia 2002 r., (Dz.U. z 2002 r. Nr 236, poz. 1991 ze zm.) przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że pozwany zapewnił reprezentowanemu pracownikowi bezpłatny nocleg, podczas gdy umożliwienie kierowcy spania w kabinie samochodu

nie stanowi zapewnienia pracownikowi bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 powołanego rozporządzenia; 2/ art. 8 ust. 8 rozporządzenia nr 561/2006 oraz art. 14 ustawy o czasie pracy kierowców w zakresie zastosowania tych przepisów do zasad rekompensowania pracownikom kosztów podróży służbowych, podczas gdy przepisy te nie należą do materii prawa pracy i nie regulują kwestii spornych świadczeń, gdyż są przepisami prawa administracyjnego regulującymi czas jazdy i odpoczynki kierowców; 3/ art. 409 k.c. przez nieprawidłowe zastosowanie i przyjęcie, że w zakresie w jakim reprezentowany pracownik przed wydaniem przez Trybunał Konstytucyjny wyroku w sprawie K 11/15 wyzbył się korzyści, dokonując darowizny na rzecz syna, nie wygaś obowiązek zwrotu uzyskanej od pozwanego korzyści. Ponadto skarżący zarzucił naruszenie art. 409 k.c. w związku z art. 415 k.p.c. przez zasądzenie zwrotu spełnionego i wyegzekwowanego świadczenia, które powód wydał na własne potrzeby i na darowiznę dla syna.

We wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania skarżący wskazał na jej oczywiste uzasadnienie ze względu na rażące naruszenie podstaw kasacyjnego zaskarżenia wskutek oczywiście bezpodstawnego uznania, że zapewnienie pracownikowi możliwości odbycia noclegu w kabinie pojazdu było równoznaczne z zapewnieniem mu bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 rozporządzenia.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku przez oddalenie skargi pozwanej o wznowienie postępowania w całości i zasądzenie od pozwanej na rzecz powoda zwrotu kosztów postępowania skargowego według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w O. oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powodowej organizacji pozarządowej zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zawierała usprawiedliwione podstawy kasacyjnego zaskarżenia na gruncie miarodajnego ustalenia, że podczas zatrudnienia i wykonywania przewozów w międzynarodowym transporcie samochodowym powód

odbywał noclegi w kabinie samochodów marki D., które były fabrycznie wyposażone w miejsce do snu, ale nie otrzymywał od pozwanego pracodawcy ryczałtowej rekompensaty za każdy nocleg. Natomiast podczas wykonywania przewozów samochodem marki I., który był wyposażony w „fabryczne miejsce spania”, korzystał z noclegów hotelowych. Tymczasem Sąd drugiej instancji po rozpoznaniu skargi o wznowienie postępowania i apelacji pozwanego ocenił, że pozwany zapewniał powodowi bezpłatne noclegi w kabinie samochodu wyposażonego fabrycznie w miejsce do spania, które „w istocie odpowiada pojęciu noclegu, jako miejsca wypoczynku”, oceniając, iż „obecnie istniejące kabiny dają kierowcy możliwość właściwego odpoczynku”.

Sąd Najwyższy nie podzielił tej ogólnikowej i „skrótowej” narracji uzasadnienia Sądu drugiej instancji, mając w pierwszej kolejności i dla porządku na uwadze to, że wprowadzie w wyroku z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, Trybunał Konstytucyjny zakwestionował zgodność z Konstytucją RP wywołujących kontrowersje jurysdykcyjne „kaskadowych” przepisów o ryczałtach za noclegi odbywane w kabinach samochodów przez kierowców w transporcie międzynarodowym, ale po wydaniu tego orzeczenia trybunalskiego i do czasu ustanowienia nowych i precyzyjnych regulacji prawnych w spornym zakresie rekompensat za uciążliwość nocowania kierowców w kabinach samochodów nie ma podstaw prawnych i uzasadnienia do oddalania w całości roszczeń kierowców o zasądzenie od pracodawców spornych świadczeń z tytułu noclegów odbywanych w kabinie samochodu, ponieważ kierowcy podczas nocnego odpoczynku działają w interesie pracodawcy, choćby przez sprawowanie „pieczy” nad mieniem pracodawcy, co może niekiedy przeciwdziałać potencjalnemu zaborowi powierzonego im samochodu i przewożonego ładunku. Dlatego do czasu legislacyjnej sanacji porządku prawnego w zakresach uznanych za niekonstytucyjne w zreferowanym przez Sąd drugiej instancji wyroku Trybunału Konstytucyjnego, należy nadal orzekać z uwzględnieniem ukształtowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, który w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 (OSNP 2014 nr 12, poz. 164), potwierdził stanowisko, że noclegi kierowców zatrudnionych w międzynarodowym transporcie samochodowym w kabinach samochodów nie stanowią bezpłatnego

wypoczynku, przeto wymagają stosownej rekompensaty. Trzeba też zwrócić uwagę, że z wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 18 lutego 2016 r., C-325/15, nie tyle wynika, że kierowcom zatrudnionym w transporcie międzynarodowym nie przysługują żadne należności za noclegi w kabinie samochodu w transporcie międzynarodowym, ale że prawo wspólnotowe, w tym art. 8 ust. 8 rozporządzenia Rady (EWG) „nie stoi na przeszkodzie” krajowym regulacjom, które określają warunki, w jakich kierowcy mogą domagać się zwrotu kosztów noclegów wynikających z działalności zawodowej przewoźnika. Oznacza to, że regulacje wspólnotowe nie wyłączają ani nie modyfikują krajowych przepisów lub układowych, regulaminowych lub umownych postanowień o przysługiwaniu spornych ryczałtów, w tym nie zastępują braku takich regulacji. W tym zakresie podkreśla się w szczególności, że zakładowe lub umowne regulacje prawne wyłączające obowiązek pracodawców pokrywania kosztów noclegów kierowców w międzynarodowym transporcie samochodowym w związku z zapewnieniem im noclegów w kabinach pojazdów są „bezskuteczne i nie mają mocy prawnej” (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2018 r., III PK 158/16, LEX nr 24502454).

Powyższe oznacza, że wyżej powołany wyrok Trybunału Konstytucyjnego nie może być wykorzystywany dla ostatecznego ani definitywnego negatywnego osądu spornych roszczeń kierowców, bo w tym nadal złożonym przedmiocie licznych sporów o ryczałty za noclegi w międzynarodowym transporcie samochodowym występują kontrowersje, ale nie zmienia się stanowisko, że kierowca w transporcie samochodowym ma prawo do świadczeń związanych z odbywanymi noclegami w kabinach samochodów podczas wykonywania transportu międzynarodowego oraz to, że sporne świadczenia stanowią koszty pracy obciążające pracodawcę. Sąd Najwyższy podtrzymuje ugruntowany pogląd, że nocleg w kabinie samochodu nie jest równoznaczny z zapewnieniem kierowcy bezpłatnego noclegu, wymaganym w standardzie wyższym niż „kabinowy”, natomiast art. 8 ust. 2 i ust. 8 rozporządzenia (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 15 marca 2006 r. w sprawie harmonizacji niektórych przepisów odnoszących się do transportu drogowego legalności, ani wyżej powołany wyrok Trybunału konstytucyjnego prawa do takiej rekompensaty nie wyłączają w całości. W sferze innej niż państwowa lub samorządowa – o wysokości

zwrotu kosztów podróży decyduje pracodawca prywatny, przy czym ryczałt za nocleg w podróży służbowej kierowcy zatrudnionego w transporcie międzynarodowym może zostać uzgodniony w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę (art. 77⁵ § 3 k.p.) poniżej 25% limitu z rozporządzenia w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, OSNP 2018 nr 3, poz. 28). Oznacza to dopuszczalność ustalenia w regulacji zakładowej lub umownej prawa pracy spornego ryczałtu w kwocie niższej od 25% limitu kosztów noclegu hotelowego za granicą. Tymczasem pozwany takie potencjalnie adekwatne regulacje regulaminowe wprowadził dopiero załącznikiem nr 12 do zarządzenia z dnia 6 października 2015 r. zmieniającego zakładowy regulamin wynagradzania, ustalając „w przypadku podróży służbowej poza granicami kraju” stawkę 50 euro dziennie na pokrycie wszystkich należności, która obejmuje zarówno ryczałt za noclegi jak i diety „za część podróży przypadającej za granicą”. Wcześniejszy brak takich regulacji zakładowych lub wyraźnych umownych uzgodnień stron stosunku pracy obciążał zatem pozwanego pracodawcę.

Równocześnie przy osądzaniu podobnych sporów o ryczałty za noclegi odbywane w międzynarodowym transporcie nadal dopuszcza się potrzebę „moderowania” wysokości spornych ryczałtów przez ich miarkowanie także przy braku regulacji dotyczącej spornych ryczałtów za nocleg w prawie zakładowym (regulaminie wynagradzania), z uwzględnieniem standardu nocowania w kabinie konkretnego pojazdu, nad którym pieczę sprawuje kierowca także podczas noclegu. Ten nurt judykatury dopuszcza miarkowanie spornego ryczałtu noclegowego poniżej 25% ryczałtu wynikającego z przepisów prawa powszechnie obowiązującego (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 17 listopada 2016 r., II PK 227/15, LEX nr 2180093 lub z 5 grudnia 2017 r., II PK 286/16, LEX nr 2434444). W tej interpretacji, ryczałt za nocleg może być niższy niż 25% ryczałtu „powszechnego”, ale nie może być dowolnie niski, a zatem o jego spornej wysokości Sąd powinien orzec z uwzględnieniem dyspozycji art. 322 k.p.c. Zasada ta jest pomocna na wypadek nieustalenia wysokości spornych ryczałtów za noclegi

lub w razie niepełnej czy nieprecyzyjnej regulacji regulaminowej lub umownej, z których miało wynikać sporne uprawnienie. W szczególności, jeżeli sporne świadczenie nie zostało uregulowane w konkretnych kwotach, to może być sądownie orzeczone poniżej 25% hotelowego ryczału takich kosztów (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, OSNP 2018 nr 3, poz. 28). W przedmiotowej sprawie Sąd drugiej instancji powinien uwzględnić odbywanie noclegów w fabrycznie przystosowanej do tego „kabinie sypialnej”, które jednak nie zapewniały równoważnego hotelowego komfortu nocowania, choćby z sygnalizowanego w odpowiedzi na skargę kasacyjną niezapewnienia pościeli i klimatyzacji „postojowej” (bez włączonego silnika), potencjalnych trudności z utrudnionym korzystaniem z toalet czy węzłów sanitarnych czy panującego hałasu na parkingach publicznych i sprawowania nadzoru nad samochodem lub ładunkiem, co wymaga zasądzenia racjonalnych („rozsądnych”) rekompensat finansowych według suwerennej i uzasadnionej oceny Sądu drugiej instancji opartej na wszystkich okolicznościach sprawy, tj. w kwotach poniżej 25% ryczału „powszechnego”, które nie mogą być dowolnie niskie. Według tych samych zasad jurysdykcyjnym należy orzec co do kwot nienależnie wyegzekwowanych w całości zasądzonych świadczeń, gdyż powód miał świadomość kontrowersji jurysdykcyjnych w zakresie spornych ryczałów i powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu części nienależnie wyegzekwowanych korzyści.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.